

1207

T. Henrikin Saari Koyliösfä.

Kertomus Kairauksista ja löydöistä

kirj.
V. Palmgren

P. Henrikin Saari Köyliöp.

Köyliön järven pohjois^{osassa}
päässä on pieni, matala luoto, 27 met.
ria pitkä ja 20 m. leveä, jota nimitetään
kirkkosaareksi eli - Kariksi, ja vanhois-
sa kartoissa ^(esim. v. 1700) ja asiakirjoissa sen nime-
nä on "Pyhä Henrikin Saari" / "Se Hen-
riks Holms". Jo nämä nimitykset ovat
huomattavia, ja varsinkin viime maini-
tulla osotalla, että luotoon liittyy
muistoja kristinuskon vanhimmita
ajoilta meidän ajan. Mutta kun luoto
on niin pieni ja matala eikä siinä
enemmän kaivauksia ollut mitään merkittä-
vä näkyvissä, niin ei se kimmittänyt
kirkon paikkakunnalla Köyneillä n
muinaistutkijain huomiota. Sitä paitsi
paikkakunnan asukaton kirkon sisällä
kylä tiedettiin olevan jotain mer-
killistä. Siellä nim. löydettiin ^{vanhoja} rahojen

noim. 200 metrin päässä
järven itäosasta,

mutta sulla karta?

Liina kasvoi näet kauhallaan juttua, se keväällä
keuhkia, josta isompi ja pienempiä kiviä
siellä täällä pisti esiin. Joitakin prajua
ja leppäpuusaita oli saaren pyöjillä, ja lukun
kattamalla muutama aivan viime aikoina
paikoiltaan siirrettyjä kiviä ja pöyhittyjä ja
kaivettuja kottia, ^{muutama} oli vaan saaren kalliis-
osassa isompi, hajallinen kivisauna
huomattavissa.
Mutta paikkakunnan asukasten kesken
saarella kylä j. m. e.

Siitti suunnattomien määrin. Nii,
30-40 vuotta takaperin kuuluu olleen
yleisenä urheiluna, että kesäsin jou-
tohetkinä ja öisinäkin paikkakunnan
miehet kävivät kaivamaa "aarteita"
kirkkosaaressa. Enimmäkseen löytyi ku-
parirahjoja, jotka joutuivat tälle tiete-
mättömille. Mutta löydettiin myös pienenä
hopearahjoja, jotka löytäjänään käsissä
muuttivat rahalle. Suuri vahinko oli, että
tämä, kuten nyt on havaittu, perin ar-
vokas muinaisjäännös joutui tällaisen
hävityksen alaiseksi. —

Vanha Kausantaru kertoo, että
tässä saaresta on ollut köylien ensim-
mäinen kirkko. Ja kun saari oli niin
pieni, niin ei kirkkovanheita voitu ve-
tää saarelle, vaan köytettiin ^{mukaan} kiinni
kirkon seinästä alleisiin renkaisiin.
Taru lisää vielä, että kirkko oli ki-
vestä, mutta sen ympärille oli tehty
puusta eli laudoista suojus — mitä

1) Eräs nyt jo kuollut mies
löysi satunnalta muutamia ra-
hoja, ja hän kävi ^{saareen} sala-
kaivilemässä, mutta jonkun
ajan kuluttua tuli salaisuus
ilmi, ja kylä sitten ilmestyi
aarten kaivajia. Näin on
kerrottu.

tarkutusta varten, sitä ei osata sa-
 noa. Myöskin mainitaan, että pyhä
 Henrikki rakensi tämän kirkon, ja
 että hänen Lalli surmari tarji san-
 nassa tahi, toiston mukaan, Lauren
 viereksi jäällä. Y-Laure on ^{järven itä} rannasta.

Y-Lauren kohdalla, järven itäosalla, kerrotaan ole-
 allaan ennen hautausmaahan, ja tätä rautaa
 nimitteliän vielä "Kirkonmieheksi". Mainittu
 rauta on ensin matelaa miittynä, jossa sit-
 ten kohoaa, ja tällä pangerolla jätettiin hau-
 tausmaahan alle.

! Sitä ei kuitenkaan ole kaivamalla mitään
 löydetty, vaikkakin maata on nähty ennen
 tyvenmältä jidellyn. Myöskin on eräitä
 kohdan pieniä kumpuja, joissa on vah-
 vako keros kärkeä, ruskeaa rauta-
 moraa, mutta tämän alla on gritelevä-
 tön rauta. Muuten on koko niemessä van-
 saasti tällaista rauta-ainetta, ja rannat-
 ta rautapitoisia lähteitä.

Saita oli syrizillä. Siellä täällä
 oli kohtia, joissa ihon värin ai-
 koina oli kiviä siirretty paikoiltaan

ale
 kin
 en
 Myös-
 pie-
 on vah-
 la, rus-
 , mutta
 lemmän
 ko mie-
 ta rauta-
 pitoisia

4.
ja maata porhittu ja kaivettu.

Laadaksen varmuutta, olisiko
kansan kertomuksissa jotain pohjan,
allotkirjoittanut tämän kirjoittaja tar-
kasteli ja ~~osittain~~ paikoin kaivaut-
ti saarta. Tulos oli, että löydettiin
jotakuuta hirsia, jotka asemostaan
jäättään kurditivat jonkunlaisen
rakennuksen perustukseen. Asiasta
toimitettiin kertomus Muinaistieteel-
liselle Toimistolle, josta sittemmin
Vopas herras Axel Cedercreutz ja Kir-
^{Keväällä Kesällä, 1904}
joittajat saivat luvan ja ohjeet
saaren tutkimiseen. Kaivauksista on
lähimmän valvonut metsänhoitaja Herman
Väisänen, joka on myös kartat val-
mistanut.

Kaivauksista alkuaan pannes-
huomattuihin mittai voittamatonta vastusta
syntyvän siitä kivien paljoudesta, joka
saarella oli. Sen vuoksi päätettiin ensim-
mä ohuella kuoria maan pinta, jotta

Tämä hirsia löydettiin
lause pastorin J. Lind-
ström kirjessään lott.
d. H. Reinholmille 29/8 1868
Luvossaan luki saarella
vasta miesproviittien
määrän yhden hirsin-
verran, josta hän päät-
tää saaren kirkon olleen
alaltaan 5 sylväiä raskin-
ta. Reinholmian kokoel-
mat C III, s. 639. Tom. muist.

Saatiin pitkä, haittava keina ensin-
 näkin pois ja kivien asento parem-
 min näkyviin. Turpeet pantiin lajiin
 saaren syyjäpuolelle. Lamasta tuli
 näkyviin yhä useampia hirsia, ~~seura-~~
^{asemapiirroksista (kuji.)} niinkuin ~~kattasta~~ ^{havaitaan}. Mutta
 kiviä ilmantui myöskin entistakin enon-
 man. ^{Kiiden} ~~mutta~~ ^{kuittenkaan} kivien asemosta ei ^{voitu}
 mitään varmuudella päätellä. Selvästi
 näkyi, että niitä useampia oli monen
 kertaan pidetty ja siirretty. Sitä enon-
 man kiinnittivät hirsit, jotka osittain
 olivat hyvin säilyneitä, hurniota puu-
 laensa. Hirsien ja niiden osien asento
~~nähdään selvästi kattasta~~ ^{asemapiirroksista} Hirsit ovat
 ympyräisiä, viistämättömiä, mutta muuta-
 mispa on kivellä kōmpelosti tehtyjä
 lovia! Luoteisella sivulla tuli näkyviin
 9 hirttä, lounaisella 7. Muilla sivuilla
 vain katkelmia. Kaikesta täytyi päätellä,
 että hirsit eivät voineet olla seinään
 kuuluneita vaan perustukseen. Hirtten

✓ Kesällä 1905 oli kirkon luoteisseinälle, ilmoi-
 tuksen mukaan mainitun keinan vierellä
 rakennuksen sisäpuolelta nostettu eräs
 tällainen lovikas hirsi, joka painon
 todennäköisyyden mukaan on ollut
 lastiaparru. Lovikohla pirstosta on tu-
 lenkin ollut parrua kannattaneen
 riven päällä. Tästä olisi siis viittaus-
 siihen että kirkossa olisi ollut puurak-
 eujen kannattama ^{avolam} lattia ja näiden rak-
 eujen kannattajia lienevät myöskin
 rakennuksen ^{avolam} jätäkuluissa vielä pai-
 railaan ^{näkyvät} olleet kivet olleet. Rakennus-
 sen ~~sisustuksesta ei myöskään ole näkynyt~~
 Toim. muist.

tiensä rakennus kuitenkin saisonut
 lähijätkäin niin kuin se ^{asemapiirrokseseen} ~~kastettiin~~
 on merkitty. Kuitenkin santhri se
 olla leveampi oikealle päin, mah-
 dollisesti myös hiukan pitempi al-
 kua ^{asemapiirroksista} ~~kastasta~~ (katsom).

Näistä alakuluisista (yleis ^{asemapiirroksista} ~~kastasta~~
 katsom) tavallisiin harvittuihin nimitt.
 tui olevan pyytysi muutamia koivu-
 sia palkuja nraan sisään lyötynä!
 Tällaista palkutusta veata arvatta-
 vasti pikmeä nra. Saaren ylä-osa
 on näm. Kovaa korkeaa soraa, mutta
 launaispeuri on hienoa, mustaa ja
 juoksevatkoa kulaa hiekkaa. Otuk-
 suttava on, että juuri rakennuksen
 murkat ovat tarvinneet tällaista palku-
 tusta vahvikkeeseen. Mutta kun
 palkutusta ei ole jälellä ~~enää~~ paljo,
 niin ei tietysti voi ihan tarkkaan mää-
 rätä murkkien asemia.

Kesällä 1905 näkyi
 jälviä muutamista tallei-
 sista palkuista, jotka oli-
 vat noin 50-60 cm. pit-
 keä ja noin 10 cm. läpi-
 amilalen paksuja sekä
 muuten samalla muotoa
 kuin vanhempi palku-
 tus esim. Maanalaissis-
 ta Turussa y. m., missä
 keskiaikaisia rakennus-
 perustuksia on esim.
 Logroff. Toim. muist.

Jos, kuten Todennäköistä on, rakon-

mus on ollut siltä tavoin kuin ^{arempinorokkeen} kast.
 taan on merkitty, olisi se ollut sisäl-
 tä likipitaisin 11 metriä pitkä ja 7 m.
 leveä.

Mutta mitä ainetta, puutako ovi
 kiveä on rakennus ollut? Aivan var-
 maan on se ollut kivirakennus. Siltä
 osaltaan ensimmäinen se sikkä, että
 perustus on ^{tehty} ~~suora~~ ⁿⁱⁱⁿ vankaksi
 ja ^(onoin, 5m.) ~~laajaksi~~ ^{olla} sellaista, jollaista ei mikään
 puurakennus olisi vaatinut. Sitten
 on saarella vieläkin niin paljon ki-
 viä, ettäivät uskia olisi mihinkään
 puurakennuksen sopineet, ja ~~sillä~~
 kiviä on aikojen kuluksa kulutettu
 joitkin tus kuinka paljon. Tämä
 on nim. tullut, että ympäristön a-
 sukkaat ovat siltä ottaneet ka-
 kenneuskiviä, ja nykyiseen kirkon
 kiviäitään on siltä entisistä oi-
 koima viety paljon kiviä. Ja pari-
 haat kivet listyksi on pois viety.

jällellä' olevat kivet ovat enimmäkseen
 n. s. palttikiviä, mutta on joukossa myös
 Raunista pääsiä. Tärjetyjä kiviä ei ole
 tavattu, mutta ainakin yksi kivi on sel-
 västi hakattu nelitahkoisen matalan pila-
 väikkeen ^{sen yläpuolella on kulkua on lojennut}
 rin muotoon. Se on ~~hastasta~~ merkitty oike-

H Asempiirroksessa

anpuoleiseen ylämerkkään.

Kun, kuten sanottu, maan kamara
 kerketta saarta oli kuorittu, ja kivet paljas-
 tunut, niin, sanoksemme tilaa kaivanni-
 sille ja seulomiselle, ~~pieni~~ tavattiin irtonai-
 set kivet otaksuttujen perustusten päälle
 joukkolaisiksi seinän aluksi, ^{muutakin} ~~kuista~~ ~~kaarta~~
 ja kuva-^{reit.} otottaa. Saarella on nyt siinä
 paikoin metriä ^{ja toista metriä leveä} korkeita ^{(kiviliite muistutta-}
 marja ^{merkinäistä} Kivien "ensimmäistä kirkkoa!"

Muuten näytettiin siltä, että saaren luo-
 teinen ja louhainen osa on kauttaaltaan
 vahvistettu ja korotettu hirsillä ^{ajunna} ja niiden
 päälle ajatulla maalla ja kivillä. Tätä on
 vaatinut saaren mataluus. Myöskin ovat
 saaren rannat nykyin kiviset, vaikka yleensä

Köyliön järven rannoista muutama on hyvin
^{ja pohjoispuolella järven itäosissa vähemmän.}
 vähän kivisiä. Näyllään siis siltä, että tämä
 saaren rant rantoihin on tuotu kiviä
 vahvikkeeksi, ja niitä on tietyksi voinut
 rakennuksen raunioistakin perustaa ottaa.

Kaikki siis osoittaa, että raken-
 nus on ^{ollut} vankkaa tekoa perustuksia myö-
 ten.

Ryhdyimme nyt tekemään selkoa
 irtoneisista löydöistä.

Kaikki rikojään ennen pöydety ma-
 kaivellun ja seuloittin, ja sitä oli noin
 30-40 cm. vahvuudelta, ilman huomatta-
 vampia syvennyksiä. Kuitenkin otettiin
 tällaisen käsittelyn alaiseksi ainoastaan
 saaren keskusta, rakennuksen kohta
 ja ympäritys, mutta ravat jätettiin
 ensimmäiseen pöytämaalle. Löydöt ovat seuraavat:

1) Rakojä on, kuten mainittiin, saa-
 rosta ennen löydetty paljon, mutta on niitä
 mylkinä saatu talteen suuri joukko, use-
^{osin hupsaimin itä-puolella}
 ampia satojen kappaleita. Joukossa on

Os! litan ~~Allesminnen~~
~~kuuttala~~

4) Tinainen = ohuenlaista ja pitku-
^(kuv. -)
 esine 56 mm. pitkä ja leveisjumbasta päästä 13 mm. leveä. Esineen kope-
 luinen varsi, joka myös on löydetty ^{amp. p. n. muodostaa puitteen.}
^{esine mainittu (museon)}
 läheltä Kuvaa. - Kuvaa muistuttaa hiukan piirpa Beero I: sinettiin
 muodelta 1253 / Kls. Forsström,
 Suomen Keski ajan hist. s. 129).

54) Tinainen Lasinapin tapai-
^(kuv. -)
 nen esine, jonka kuperassa päätty-
 tynsä näkee myös ^{jälkisi jontkumlaisesta} ~~vaankanan~~ muodois-
 ta kuvioista.

5) Sormus, ^(kuv. -) rikkimäinen, jonka on
 syvästi merkittävää. Se on hopeata, mutta
 on ollut päältä kullattu. Sen kehä, ^Y joka on kannan kohdalla
 noin 5 mm. leveä ja murteelle laivutettu, ^{katkennut,}
 ja tähän murteeseen on juotettu kaksi
 rinnakkain juoksevan kierteistä hopea-
 lankaa. Kanta on outelo, noin 3 mm. syvä
 ja 10 mm. läpimittainen, ja siihen kuuluu
 kansi, joka on ~~myös~~ ^{erittäin} itämainen löydettäväksi
 oli irrallaan, mutta on ^{nähtävästi} ollut
 kannan sisäsyöjiin kiinni juotettu.
 Tärsä ^{joka on aivan pyöreä} kannesta, on ^{tuuleen} tukan
 ja parran verhoamat ilmiiskasvot,
 jotka ^{nähtävästi} kuvaavat Vapahtaa.
 ja. Kannan sisään muodostavassa

Y joka on kannan kohdalla
 katkennut,

riaja kaarevia, sileitä ja okaisia vii-
voja. Mahdollisesti muumalla löydettiin
kin keskiaikaisiin ruutuihin vertaa-
malla voitaisiin ehkä saada selkoa

maistakin. Kun ruutujen syvjät eivät ole leikatut, mutta kiviä on liikkau-
sella tehdyt, niin voimme otaksua
että kiviä ovat vasta perustan
päin, ehkä pitkiä aikojen
kuluksen tehdyt, tai ainakin,
että ne ovat toisessa paikassa
piirrettyt.

Tiedemiesten ratkaistavaksi ja teh-
tavaksi jälän johtopäätökset näiden
mieltäkiinnittävien löytöjen johdosta.
Rohkeus kuitenkin lütkähtää tähän
vielä muutamia huomautuksia ja
arveluita.

Näin ~~ky~~ kirkkosäuron löydöt
kriittämättä todistavat, kuinka luotet-
tavia luollaiset (kansan perimätie-
dot itse asiassa ovat, vaikka millekään
ei aina todetota luotettavuuden arvoa
tunnustaa. Sillä aivan epäilemättösti
on, että tutkittavamme oleva
rakennus on ollut kirkko (ehkä
kappeli), kuten sanon tiestä. Tähän

Saatamme sitä paitsi ~~se~~ esittää
myöskin historiallisen Todistuksen.
Se on piispa Maunu Tavastin ajalta.
Hänen tilustustietokirjastaan, joka on Tu-
rkuun Tuomiokirkon "Mustan kirjasta"
siv. 300 j. s., tavataan nim. seuraava
tieto: "Item Wanni Pederson goff syn-
deelt aff england wider Keldona
capellis". "Keldona capellis" ei
voi muuta tarkoittaa kuin Lähteen
kappeli, ja se oli epäilemättä
juna ^{tämä} kirkkoseurasta oleva Kap-
peli. ^{Kirkon suuri on Lähteen kirkon samalla.}
Taan vastapiätä olevassa munte-
ren rannasta on vieläkin nähtävää. Tämä
"Mustan kirjan" tieto on ~~kiit~~ Kaikkosen ly-
hytiedustuksen kiitteenkin Todistaa, että Kypen-
alinen kappeli vielä 14-sataluvun alkupuolella
oli ~~seura~~ olemassa ja siksi kaupunkisikin.
Mutta mihin aikaan tämä kirkko
di kappeli on ollut rakennettu? ^{missä} Ettei
sen on löytynyt tapahtua katolisuu-
den ~~vanhim~~ varhaisimpiin aikoihin, siten,

Kaikki ~~sitten~~ ^{mutta} ~~mitä~~ ^{mitä} ilmi sattu on,
 sitten. Kansantaru kertoo, kuten maini-
 tilla, että jo piispa Henrik olisi kirkon
 rakentanut. Kukaan ties, vaikka täp-
 kin taruspa olisi jollain perää. Tus-
 kin on luultavan, että Suomen
 apostolin toimii rajoitettiin vain sii-
 hen, että hän, tullessaan ~~vasta~~ ^{vasta} ~~piispa~~
 Erikkin kansa Suomeen ^{kiinällä} (1157, saarnasi
 täällä kaikki täällä saarnamaassa
 muuttamaan kunkauten, kunnas aluspa
 vuotta 1158 murhattiin. ~~Työnsin~~ ^{ja yksimielin ollen} ~~ollen~~
~~ja~~ Näin väheispä ^{ajasta} ~~han~~ ei miten-
 kään olisi voinut saada aikaa sitä,
 mitä ~~hän~~ ^{hän} kaikusta päättämällä täällä
 aikaan sai. Jos hän lyhyen ja väheän
 vaikuttavan lähetyksen jälkeen olisi
 saavuttanut mattoyrikurleman, niin tuskin
 häntä katolisepa kirkossa ^{ja erittäin Suomessa} olisi kohtu-
 miin suureen arvoon nostettu, vaikkakin
 hän oli arvokas piispa. Luultavaa
 sen vuoksi on, että ensiksi, että ~~hän~~

maaperän oli täällä jo ennen val-
 joko hänen tahi muiden toimesta
 valmiutettu Kristinuskolle, ja toiseksi,
 että hänellä oli ^{varsinaisina lähetyssääntöjään} työkumppaneita. Näin
 ollen hänen tehtävänsä ei ollut vain
 yksinomaan Suomalaisen kääntymälä-
 mistä vaan myös, ja ehkä etupäässä
 Suomen seurakunnan järjestämistä
 ja kokoumista. Tätä edellyttää jo se
 sikkin, että Henrik oli Uppsalan piispa-
 n tavanlainen lähetyssääntö, ja
 piispallisen toimensa toki hän ei ar-
 vatenkaan saattanut oivan kauvoja
 olla pois hiippakuntansa keskuksesta.
 Oksimma siis taipurvaiset suhtautu-
 miin, että pyhä Henrik on saavutta-
 nut Suomen apotolin arvon ^{perustellusti} juuri
 kirkollisten olojen ensimmäisenä tar-
 moituksen järjestäjänä Suomessa olle-
 dan kristillisten kesken. Sen ansioksi
 Suomen kirkko tunnisi saaneensa kovan-
 mattoman tappion, kun Henrik niin

äkkiä ja surullisesti poistui ja kenties ainoastaan se syyksi,
 että hän triibespan kirje vieras valtakunnan maalista mitään apunaan, herätti Lallioj murha-
 aikant.

Jos ~~niin~~ päätelmäni on oikea,
 niin on myllä mahdollista, että p. Hen-
 rik pami Suomesta alkuen ja toivon
 onyörkin kirkkojen rakennuksia, niinkuin
 kansan perimätiedot kertovat ja niin:
 kuin myös tuo tunnettu Upsalan piis-
 jansa Jaakko Ulfinpojan kirje vuo-
 delta 1478 mainitsee. Ja niinpä toollais.
 Koyliönkin ensimmäinen kirkko olla
 täysi merkityksesi alkujaan pyhän
 Henrikin rakennuttama.

Ainakin kirkon paikaksi oli sen
 aikaisiin oloihin nähden soveliaasti
 valittu. Se oli lähellä Turusta Tel-
 jän Kaupunkiin kulkevan tiellä,
 asutus seurasu, mutta kuitenkin
 tarpeellisesti eristettyinä paha-äikeis-
 ten pakanain yhtäyksiltä. Ja kris-
 tityillä oli täsi kiviseksi sauri-
 temppelirfaan näiden tullen turvapaik-
 ka, jota he helposti saattoivat

muolun hyökkytään vastaan,
 ja lisäksi kun kulkuritit muodosti
 jämi sekä kesällä että talvella oivalli-
 sen kulkuriteihin kirkkoon aikoville
 Pölsun ja Hepalan kyläläisille.

Kuitenkin voidaan ajatella
 toininkin aihe kirkon rakentamiseen
 tällaisen mitättömän pieneen saa-
 reon. Jos, kuten taru kertoo, pyhä Hen-
 rik murhattiin tässä saarissa tai sen
 läheisyydessä, niin oli luonnollista, että
 tällainen paikka pyhitettiin ja va-
 rustettiin muistomerkillä. Titen olisi
 kirkko ollut rakettu p. Henrikin sur-
 mapäivän muistoksi, ja tällaisen ar-
 velin olen lansonut kirjassani „Köyliön
 pitäjän historia”. Mutta myöhemmin olen
 joutunut väkään epäilemään tätä oletta-
 musta. Ensiksikin sitä dygösti, että edellä
 mainitussa piirissä Kaunu Tavastian tilus-
 tuksessa tätä kappelin sanotaan
 vain „Lähteen kappeliksi”. Jos

~~J~~ Kappeli olis: ollut p. Henrikin
 muistoksi rakettu, niin olisiko kir-
 joittaja, joka tietyksi tunsi paikka-
 kunnan olot ja ^{eli} ~~oli~~ niinkin lähellä p Hen-
 rikin aikoja, voimut kappelin niin
 jokapäiväisesti nimittäin? ² Mutta jos
 kappeli oli p. Henrikin aikoilain
 ja ehkäpä hänen toimenpiteillensäkin
 johdosta rakettu, niin saattoi sitä kyllä
 sanoa vain Lohteen kappeliksi, ~~ei~~
 varsinkin kun piispan omistamassa Kylvön
 kartanosa epäilemättä myös oli jo Maun-
 piispan aikana kappeli!

Toiseksi, jos Lohteen kappeli olis:
 ollut yksinomaan ~~rak~~ p. Henrikin ^{Kerolimpään} ~~muistoksi~~
 muistoksi rakettu, niin mitä aihetta
 oli rakentaa kappeli samallaisten pit-
 ku saaren "Kokemäellä"? Miksi siellä
 virran keskeltä haettiin saari kirkon pari-
 kaksi? Nähtävästi täytyi ajan ja paik-

J. K. Kylvön pit. hid. s. 98 s.

Kakuman olispa olla ~~syys~~ yhteinen syys,
jotka vuoksi herranherrat katsottiin
Tuuslyvään rakentaa saarille.

Vilja Kolmanneksi voi epäillä Lähteen
kappelin olleen varsinaisesti muistomerkiksi
rakettua, siitä syystä, ettei tällaisesta muis-
tomerkistä ole ^{keuhki} missään historiallisissa
lähteisissä mainitu, ja ettei ~~tuttu~~ ^{kappeli,}
~~muistomerkki~~, josta vielä Maunun Tavas-
tin aikana oli olemassa, ^{on} ~~fränttelöity~~ niin
jäljettömään katoamiseen sikä ilta paikal-
taan, että myös asiakirjoista. Vaikka kuten
Kirj. Koyl. hist. s. 9 arvelen/vesi ja jäät olis-
vatkin kirkon hävön aiheuttaneet, niin luuli-
si kuitenkin joitain tietoja ~~siitä~~ ^{ja sen} niin kal-
lista muistomerkistä katoamisesta säilyneen.
Ei idä kansan taru tiedä, että kirkko
olis ^{ollut} Jo. Henrikin muistoksi ~~ottanut~~ rakettua,
enemmän kuin sitäkin, ^{mitä syystä} ~~miten~~ se on
hävön omaksi joutunut.

Mutta kuitenkin saattaa Lähteen
kappelin kahtaloihin liittyä joitain

muistoja p. Henrikin murhasta. ¹ - Kon-
 san perimätiedoksi on kätketty sen
 verra pohjaa, että murha tapahtui
 jorfan Kolven Höylien järven pohjois-
 osan päässä, mutta itse paikan suh-
 teen on taru häilyväinen. Mainittam.
 kirkkosaarta, mutta myöskin Kau-
 koa l. Lallin saarta. Nämä ovat kivi-
 tenkin aivan lähitysten. Jos kappeli
 oli Henrikin murhan tapahtuessa
 tekeillä tai tehtynä, niin saattoi
 kyllä syntyä ajatus, että se oli pyhi-
 tettävä myös A marttyrin muistolle,
 mutta tapauksen järkeiset sekasortoiset
 ajat hämmensivät asian. Seuraville
 sukupolville jäi vain kimmoinen
 epäselviä muistoja, jotka kimmoinen
 kääntäivät "pyhin Henrikin saaren". Jos-
 ta syystä ^{kätketty} ei sinä ollen kirkko saanut
 pätevän muistomerkin arvoa. Kun

23.
 Y. Kun se löydettiin päätettiin siirt-
 tätä olleen hyvin koristella, siinä
 ehkäpä hurskaat muistot y. m. ovat
 perästä päin, suuren tapauksen muis-
 toksi sitä koristellut vaikkakin
 kappeli alkunsa saattoi olla yk-
 sirtteisempi. -

^{joka on Korkea ja tasainen,}
 Lallin saaren kirkkosaaren muutamia aikoja toskaparin ollut peltona. Maata hiljan
 kairatesa haraittiin, että muustan, pidettyä muuta on saaren keskellä noin 1/2 metrin
 valvasta. Peltoa ei tuljyksi ole näin ~~muu~~ syvästi viljelty. Kenties tuollinalla saattaisin
 sieltäkin jotain mieltä kimmiltään ilmi.

Siitä päiti muuttuneiden olojen
 vuoksi oli hankalamp paikaksi, ja
 jürsen kartanosa oli toinen, julk-
 kakumalle soveliaampi herrenhuo-
 nu, niin ~~se~~ ~~se~~ Lähden kappeli
 arvatenkin jäi hoidon puutteesta
 rappeutumaan, kuumes ehtä tulva-
 jäät, tai mahdollisesti vihollinen, sen
 täydellisesti hävittivät.

Voi myös ajatella, että saari,
 joka on löylyä maata, alkoi veden
 vaikutuksesta ja suuren painon takia
 alantua ja kulumaa, ja sen estämiseksi
 tehtiin niitä vahvistustöitä, joista edellä
 on puhuttu. Mutta kun näistä ei näkynyt
 ajan pitkästä olovan apua, niin jätettiin
 ehtä senkin takia. ~~Kiitos~~ saari kirk-
 koineen oman onnensa nojaksi.

Milloin tämä häviö on tapahtunut,
 sitä ei voi sanoa. Rahojat kyllä on
 löytetty Karle XII:n ~~aj~~ aikuisia, jopa
 myöhempiäkin, mutta nämä rahat ovat

tietysti alleet „uhreja“, joita tai-
 kauskoiset ovat saareen heittäneet
 kauvan senkin jälkeen kuin kirkko on
 ollut lähimmänä. Myöskin on niitä
 rauhattomina aikoina voitu sinne
 kätkeä talteen. Rahojen iästä emme
 siis voi päätellä, milloin kirkko on hä-
 vinnyt. Mutta hävion perinperijäisyyden ja
 sen jälkeen vanhuus todistaa, ettei kirkon
 ainakaan ^{enää} arkkipiispana aikana käytetty 15-
 sataluovan loppupuoslesta asui seurakunnan pappi
 (Eschillius Clementis) omassa talossaan Palsun
 kylässä. Jos Lähteen kappeli vielä olisi ollut
 käytännössä, niin ei pappi varmaankaan olisi
 asettunut asumaan niin kauvas kirkosta, ja
 lisäksi kirkon vesitien taakse. Mutta kun
 (entinen piispanin kappeli)
 silloinen kirkko (oli Palsun salmen rannalla
 niin on ymmärrettävää, että papin asuntokii siinä
 oli.

Näitä mielteitä, joille en tietysti
 vaaki pätevyysden arvoa, olen esittä-

nyt vain kiinnittäkseni tutkijain
 ja tiedemiesten huomiota näkökohtiin,
 jotka välittömästi ovat oman huomio-
 tani herättäneet. Ehkä toisilla tahoilla
 vielä saadaan ilmi seikkoja, jotka
 luovat kirkkaampaa valoa isän-
 nassamme historian alkuaikoihin.

Köglivösi Jyväskylältä 1905.